

1. System samogłoskowy. Ablaut vs. umlaut. Teoria laryngalna.

Ablaut (apofonia) – regularne alternacje wokaliczne uwarunkowane gramatycznie (*sing/sang/sung*)

pełny	wdłużony	(redukcji)	zanikowy
e	ē	ə	∅
o	ō		

PRZYKŁAD:

singen: stopień pełny (germańskie */i/ wywodzi się z IE */e/ w czasie teraźniejszym)

sang: przegłos z o (*/o/ z dawnego perfektu przeszło w germańskie */a/)

gesungen: stopień zanikowy (/un/ z sylabicznego */ŋ/)

Umlaut (metatonia) – alternacje wokaliczne uwarunkowane fonologicznie, rodzaj asymilacji; proces specyficzny dla języków germańskich (*foot/feet, Hand/Hände, sisl. mál ‘mowa’ / mæla ‘mówić’*)

Teoria laryngalna [F. de Saussure, J. Kuryłowicz]

*h₁, laryngał „neutralny”, po zaniku → e

*h₂, zabarwia samogłoskę → a

*h₃, zabarwia samogłoskę → o

2. System spółgłoskowy. Kentum a satem.

*k^w, *g^w, *g^{wh} (labiovelars)

*k, *g, *g^h (“plain velars”)

*k̑, *g̑, *g̑^h (“palatovelars”)

Centum vs. Satem Development of the Velars

The three series of velar consonants [...] collapsed to two in almost all the IE daughter languages, with either the palatals or the labiovelars merging with the plain velars. [...] The two developments are summarized below:

(Trzy serie spółgłosek welarnych [...] rozpadły się na dwie w niemal wszystkich indoeuropejskich językach potomnych, asymilując z welarnymi bądź to palatalne, bądź labiovelarne. [...] Te dwa rozwoje przedstawione są poniżej:)

centum	PIE	satem
*k } *k̑	*k̑	*k̑
*k ^w	*k	{*k
	*k ^w	

Fortson IV, Benjamin W., 2004. *Indo-European Language and Culture: An Introduction*. Wiley-Blackwell.

Palatalno-welarne *k̑, *g̑, *g̑^h w językach kentum tracąc palatalizację asymilują się z welarnymi *k, *g, *g^h.

W językach satem po utracie elementu wargowego zanika szereg labiovelarny *k^w, *g^w, *g^{wh}, asymilując się z welarnymi *k, *g, *g^h. W tych językach szereg palatalno-welarny *k̑, *g̑, *g̑^h ulega dalszej palatalizacji i przechodzi w afrykaty i spółgłoski frykatywne np. s, z, ś, ź (w gruncie rzeczy jest to **asybilacja**, czyli właśnie zmiana spółgłosek [zwartych] w sybilanty).

PRZYKŁADY:

SPÓŁGŁOSKA PIERWOTNA	JĘZYKI KENTUM	JĘZYKI SATEM
*k	centum; ekato	sto; śatam
*k	centurion	setnik
*k	cor, cordis; hjarta, heart, Herz	serce, serduszek / kordialny, kardiolog (dublet)
*g	granum; grain (poż. romańska); corn	ziarno
*g	know; co-gnosco	znać / gnoza, kognitywny (dublet)
*g ^w	quick, kvikr; bios; vīvus	żywy, lit. gyvas
*g ^w	queen, kvinna, kone; be(a)n	żona

3. Rotacyzm germański. Reguła r u k i. S-mobile.

Rotacyzm – wg prawa Venera w językach germańskich (NIE we wschodniogermańskich)

*s po nieakcentowanej sylabie (nigdy w nagłosie) przechodzi w *z, w późniejszym rozwoju w r

PRZYKŁAD:

*kásó- → *kasó- by centum merger

*kasó- → *hasó- by Grimm I

*hasó- → *hazó- by Verner, no Verner word-initially

*hazó- → *házo- by accent shift

*házo- → *háro- by rhotacism

Mod. Eng. hare

Reguła r u k i (Holger Pedersen) – w językach satemowych po fonemach r u k i fonem s przechodzi w š/x (w słowiańskich nigdy przed spółgłoską); *s → š → x (słowiańskie) (→ š)

PRZYKŁAD:

PIE *aus- (Gothic ausō)

*aus- → *aur- by rhotacism in West and North Germanic (ear, Ohr, öra)

*aus- → *auch- by r u k i in Slavic (ucho)

4. Teoria nostratyczna.

Języki nostratyczne – hipotetyczna makrorodzina językowa zaproponowana przez **Holgera Pedersena**. Proponowane języki: indoeuropejskie, uralskie, altajskie, drawidyjskie, afroazjatyckie, kartwelskie (kaukaskie), język sumeryjski, elamicki.

5. Języki tocharskie. Języki anatolijskie. Języki indoirañskie.

Tocharski A (wschodni) oraz **B** (zachodni, kuczański) – Turkiestan Wschodni, ob. XinJiang (Ujguria) w Chinach. Języki kentumowe, zapisane zmodyfikowanym **brahmi**.

Anatolijskie (luwi-hetyckie) – Hattuša w Turcji pñ. Języki kentumowe, z „oznakami” satemowymi. Hetycki – najstarszy zaświadczony język IE, 1800 pne. Pismo klinowe (hetycki, luwijski, palajski); luwijski hieroglificzny; lidyjski i nowsze w alfabecie greckim.

[**Bedřich Hrozný**]

[**Kikkuli z Mitani**]

Indoirañskie – języki satemowe. Awestański i staroindyjskie niemal nieodróżnialne morfologicznie. Podział rodziny następuje prawdopodobnie z przyczyn religijnych (jeszcze w II tys. pne).

Indyjskie

hymny Wed 1200 pne

brahmany 800 pne

sutry V w. pne (gramatyka Paniniego, „sanskryt urodził się martwy”)

okres średnioindyjski: pali, prakryty, rozwijające się dialekty

okres nowoindyjski od X w. ne

Dardyjskie/kafirskie/nuristańskie – przejściowe między indyjskimi a irańskimi. Jedynie kaszmirski jest literacki.

Irańskie

okres staroirański – glosy w piśmie klinowym asyryjskim (semickim) od IX w. pne

dynastia Achemenidów – j. staroperski klinowy

dynastia Sasanidów – j. awestański/awestyjski w piśmie Pahlawi (Awesta starsza VII/VI w.pne, tzw.

[**Gaty**] oraz [**Awesta**] młodsza)

okres średnioirański – podział na dialekty wschodnie i zachodnie

okres nowoirański – utrata neutrum i większości przypadków, wpływy arabskie (np. izafet)

[**Parsowie**]

Izafet – „i” atrybutu, konstrukcja typowa dla arabskiego, przejęta przez farsi, odpowiada

dopełniaczowi, np. ketāb-**e** berādar „książka brata”, ketāb-**e** bozorg-**e** berādar „duża książka brata”

6. J. ormiański. Liga, Sprachbund, kompleks, makrojęzyk a rodzina. Liga bałkańska.

Ormiański

Izolat satemowy. Ogromna ilość pożyczek z sąsiadujących języków (w słowniku Adzariana 40% słownictwa to zidentyfikowane pożyczki, 10% rodzime IE, pozostałe nieznanego pochodzenia).

[**Grabar, diaspora**]

Albański

Dialekty gheg i tosk. Tryb admiratywny. *k', *g(h)' → P, ð

Grecki

Activum i medium, passivum dopiero we współczesnej grece. Koine. Katharevousa i dimotiki.

Liga językowa/Sprachbund – języki niespokrewnione, ale wykazujące podobieństwa na skutek wzajemnego oddziaływania

Ausbausprache – język „niezależny”, zwykle posiada standard literacki, jest uczony w szkołach

Abstandsprache – język, który nie może być uznany za dialekt innego języka

Dachsprache – język standardowy dla wielu dialektów

- szwedzki, norweski i duński nie są Abstand- ale są Ausbau-
- egipski jest Abstand- w stosunku do arabskiego, ale fakt ten nie jest podkreślany, ponieważ arabski ma długoletnią tradycję jako Dachsprache

Diasystem – język z kilkoma standardami, np. serbsko-chorwacki

Kontinuum dialektalne

[Tryb nieświadka (auditivus)] w bułgarskim i macedońskim.

Liga bałkańska – cechy wspólne

- analityczne futurum i perfectum
- synkretyzm i zanik fleksji
- utrata bezokolicznika
- postpozycja rodzajnika
- liczby tworzone wg j. słowiańskich (nie w grece)
- stopniowanie analityczne przymiotnika

7. Wspólnota słowiańska. Diasystem południowosłowiański

Diasystem: dialekty sztokawskie, kajkawskie, czakawskie.

[*Kodeks zografski*]

[epentetyczne l, np. kropla : kropić]

Palatalizacje słowiańskie

I	k g x	č ž š	III-VI w.	przed i/j, e, ę, ě, l', r', ь
II	k g x	c ʒ s/ š	VI-VII w.	przed i, ě powstałych z dyftongów
III	k g x	c ʒ š	VIII w.	po i, e, ę, ь (postępowa, niekonsekwentna)

PRZYKŁAD:

I rok : roczek; bóg : bożek; suchy : suszyć

II mąka : mące; noga : nodze; mucha : musze

Przestawka płynnych (motywowana otwartością sylab)

-oR	zachodnie	-Ro
	południowe	-Ra
	wschodnie	-oRo (pełnogłos)

PRZYKŁAD:

prasłow.	SCS	PL	CZ	ROS
morkъ	mrakъ	mrok	mrak	mrak (wyjątek, w dial. mórok)

8. Przegłos lechicki, przegłos polski.

Przegłos lechicki: dyspalatalizacja ę, r', l' przed spółgłoską przedniojęzykową twardą t d n s z r l

Przegłos polski: dyspalatalizacja ě, e przed spółgłoską przedniojęzykową twardą t d n s z r l

PRZYKŁAD:

ě → 'a, np. *věra → wiara

e → o, np. *berę → biorę

konsekwencją są opozycje las : lesie, nieść : niosę, bielić : biały (NIE ablaut!)

9. Języki bałtyckie.

Auditivus w litewskim. W łotewskim aspekt modalny debitivus.

10. Łacina. Reguła RUbL.

rozwój zwartych aspirowanych w łacinie

bh	dh	gh	g ^w h
f	p → f	h	h ^w → f
b	d/b	h	u

w nagłosie

w śródgłosie

formus : gorący

dh → b RU_RUL

[rotacyzm przedklasyczny – stąd: genus : generis]

11. Langues d'oc vs. langues d'oïl.

Dante Alighieri klasyfikuje romańskie według sposobu mówienia „tak”: języki *oc* (okcytański, prowansalski), języki *oïl* (francuski) oraz języki *sì* (włoski).

[**Retoromańskie**]

12. [Języki p-celtyckie i q-celtyckie]. Mutacje spółgłoskowe. [Ogham]

p-celtyckie: *k^w → *p

q-celtyckie: *k^w → k

tendencja do usuwania p w nagłosie (pater vs. athair) i śródgłosie

tendencja do usuwania labiowelarnych *g^w → b

„koniugacja przyimków”

lenicja – osłabienie głoski w kontekście

/b/ → /β/

/k^h/ → /x/

/d/ → /ð/

/g/ → /ɣ/

/m/ → /v/

/s, ʃ/ → /h/

/t^h/ → /h/

nazalizacja (eclipse)

p t k → b d g

b d g → m n ŋ

aspiracja w p-celtyckich = **geminacja** w q-celtyckich

13. Wyodrębnienie języka pragermańskiego. Prawo Grimma. Prawo Vernerera.

- 30% słownictwa germańskiego – prawdopodobny substrat ugrofiński
- prawo Raska/Grimma
- stabilizacja akcentu inicjalnego
- mocna odmiana czasownika (ablaut)
- słaba odmiana czasownika (sufiks dentalny)
- słaba odmiana przymiotnika

prawo Grimma

*p, *t, *k	→	f, Þ, x
*b, *d, *g	→	p, t, k
*b ^h , *d ^h , *g ^h	→	b, d, g

wyjątki od prawa Grimma:

nie zachodzi na bezdźwięcznych po szczelinowych, por. stać vs. stehen; pięść vs. fist

nie zachodzi na t po innych bezdzw. szczelinowych, por. octo vs. acht

PRZYKŁAD:

pie. *piskos → pgerm. *fiskaz → fisk, niem. Fisch, ang. fish; por. pol. piskorz

pie. *tu → pgerm. *þu → szw. du, niem. du, por. pol. ty

pie. *ed- → pgerm. *et-an → szw. äta, niem. essen, ang. eat, por. pol. jeść

pie. *grno- → pgerm. *kurna → szw. korn, niem. Korn, ang. corn, por. pol. ziarno

pie. *bherō → pgerm. *bera → szw. bära, niem. ge-bären, ang. bear

pie. *dhur- → pgerm. *ður- → szw. dörr, niem. Tür, ang. door

prawo Vernerera

f, Þ, x z Grimma I (+s) przechodzą w b, d, g (+z) po nieakcentowanej sylabie, nigdy w nagłosie